

*А. М. Ноур,
канд. пед. наук*

*A.M. Nour,
Candidate of Pedagog. Sci.*

СТАВЛЕННЯ, ГОТОВНІСТЬ ТА МОТИВАЦІЯ ЕКОНОМІЧНО АКТИВНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЧИННИКИ ПОТЕНЦІЙНОЇ ТРУДОВОЇ МОБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ

Abstract. The author determines changes in the attitude of Ukraine's economically active population to business, as well as the level of its readiness to business. The structure of stimulating motives to the economic activity in the sphere of business and small enterprise is analyzed, and the social opinion of the population's able-bodied part as for the perspectives of the development of business in Ukraine is determined.

Постановка проблеми. Фінансова криза, яка наприкінці 2008 р. охопила практично всі країни світу, все більш проникає в економічну систему України, суттєво зачіпає сферу зайнятості населення. Процеси формування і реалізації державної економічної політики значною мірою мають орієнтуватися на створення оптимальної системи підтримки розвитку малого та середнього підприємництва. Важливим фактором розбудови системи підтримки сектору підприємницької діяльності є формування в країні сприятливого інституціонального середовища для розвитку підприємництва.

Питання розвитку малого та середнього підприємництва особливо актуалізується в умовах розгортання світової фінансової кризи та зростання безробіття. На думку експертів, на кінець 2009 р. кількість безробітних у світі зросте ще на 20 млн. осіб, а загалом через ці процеси без заробітку опиняться 210 млн. людей. За прогнозом Європейської комісії, рівень безробіття в Європі протягом 2009–2010 рр. буде зростати. Так, за підсумками 2008 р., рівень безробіття в країнах – членах ЄС (ЄС-27) буде становити 7%, у 2009 р. – 7,8%, у 2010 р. – 8,1%. Зазначені тенденції зачіпають і Україну. За даними Держкомстату України, у вересні 2008 р. в Україні почало зростати безробіття. Зокрема, кількість безробітних досягла 513,6 тис. осіб, що на 4,1 тис. більше, порівняно з серпнем 2008 р. Число незайнятих громадян, які шука-

ли роботу за сприяння державної служби зайнятості, на 1 січня 2009 р. досягло 876,2 тис. осіб (на 1 січня 2008 р. – 660,3 тис. осіб). Масові ж звільнення, за передбаченнями фахівців, очікувалися вже на початку 2009 р., почавшись насамперед з гірничодобувної, металургійної, машинобудівної та хімічної галузей економіки, а, за прогнозними оцінками, кількість безробітних протягом 2009–2010 рр. зросте в 4 рази – до 3–3,5 млн. осіб.

У Постанові Верховної Ради України від 15 січня 2009 р. № 892–VI «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан дотримання конституційних гарантій трудових прав громадян» зазначається, що в умовах світової фінансової кризи ситуація щодо дотримання конституційних гарантій трудових прав громадян, особливо в частині забезпечення гідної праці, може різко погіршитися, що спричинить масову трудову міграцію та руйнування трудового потенціалу, втрату конкурентоздатності національної економіки, призведе до бідності значної частини населення України [1].

Тому оптимізація реалізації людського фактора в умовах формування ринкової системи господарювання, пом'якшення наслідків дії чинників кризи, збереження людського капіталу залежать від ефективного розгортання підприємництва в усіх сферах і на всіх рівнях господарського життя. Орієнтація на активну життєву економічну стратегію, підтримка соціально вразливих верств населення тісно пов'язуються з участю в самостійній підприємницькій діяльності, намаганням організувати власне підприємство, почати свою справу. Особливо це стосується економічно активного населення. Задля прийняття оптимальних та ефективних рішень щодо залучення економічно активного населення до підприємницької діяльності важливо з'ясувати рівень готовності населення до підприємницької діяльності, специфіку мотивації трудової частини населення щодо заняття підприємництвом, оцінку перспектив розвитку підприємництва в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Для України проблема розвитку підприємництва та підприємницької активності залишається однією з найактуальніших як в економічному, так і в соціальному вимірах. На процеси реальної підприємницької активності населення суттєво впливають, з одного боку, інституціональне середовище, механізми державної регуляторної політики в економічній сфері, а з іншого – стан економічної культури, освіти, масової свідомості, що знаходить відображення в громадській думці населення. Виходячи із зазначеного, сучасні інституціональні проблеми розвитку підприємництва в Україні впливають на ставлення населення до підприємницької діяльності й активно вивчаються як економічною [2; 3; 4], так і соціологічною [5; 6; 7] науками. Розробленню проблем розвитку підприємництва та підприємницької активності, соціалізації економіки в контексті становлення та розвитку підприємницької сфери значну увагу приділили вітчизняні вчені-економісти О. Амоша, Д. Богиня, В. Геєць, В. Гришкін, Н. Дієва, Ю. Зайцев, І. Крючкова, С. Мочерний, О. Новікова, М. Чумаченко, Л. Федулова та ін. Поряд із цим, вітчизняні соціологи Є. Головаха, О. Донченко, Т. Єфременко, О. Злобіна, Ю. Кулагін, В. Лагутін, С. Макєєв, Ю. Пахомов, В. Пилипенко, І. Попова,

В. Приходько, Є. Сірий та ін. активно досліджували соціально-економічну поведінку різних категорій економічно активного населення, різноманітні аспекти його економічної свідомості, феномен ризику в системі підприємництва.

Виходячи з існуючого взаємозв'язку між зовнішніми умовами (фактори зовнішнього інституціонального середовища) та внутрішніми змінами, які визначають реальні діяльнісно-поведінкові прояви підприємницької активності, актуалізується питання дослідження мотиваційно-спонукального блоку економічної свідомості та поведінки у сфері підприємницької діяльності, особливо в період загострення ситуації на ринку праці.

Метою даної статті є з'ясування ціннісно-оцінювальної спроможності до підприємницької діяльності та спонукальних мотивів до її здійснення; оцінка економічно активним населенням перспектив розвитку підприємництва в Україні.

Методика дослідження передбачала вторинний аналіз даних соціологічного опитування «Інноваційний потенціал українського суспільства: вересень 2006 р.», здійсненого Державною установою «Інститут економіки та прогнозування НАН України» та Центром «Соціальний моніторинг». Опитування проводилось методом індивідуального інтерв'ю за місцем проживання респондента («віч-на-віч») протягом 19–27.09.2006 р. в усіх областях України, АР Крим та місті Києві; у 132 населених пунктах: 72 містах та 60 селах. Усього опитано 2143 респонденти віком від 18 років і старше. Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1:0,9 до 0,5:0,5 становили 1,28–2,13%. Рівень досягнення респондентів – 75%.

Для проведення аналізу сформовано вибірку з економічно активного населення, що складається з осіб обох статей віком від 18 до 70 років включно, які впродовж певного періоду часу становлять пропозицію робочої сили на ринку праці. До складу економічно активного населення (робочої сили) входять тільки ті особи, які займалися економічною діяльністю або шукали роботу і були готові приступити до неї, тобто класифікуються як «зайняті» та «безробітні», тобто відповідали визначенню МОП. (Зауважимо лише одну відмінність – за рекомендаціями МОП до економічно активного населення включаються особи, починаючи з 15 років, а в наших розрахунках – з 18.)

Виклад основного матеріалу. Рівень потенційної готовності займатися підприємницькою діяльністю серед економічно активного населення зумовлюється особливостями зайнятості працюючого населення України. Так, відчувають себе спроможними бути підприємцем 72% самозайнятих, 55% найманих працівників приватних підприємств, 45% найманих працівників підприємств та установ державного сектору (сума відповідей респондентів «Так, відчуваю себе цілком спроможним займатися підприємницькою діяльністю» та «В цілому відчуваю себе спроможним, але потребую поглиблення знань та набуття навичок у цій сфері»). Найвищі оцінки спроможності займатися підприємницькою діяльністю виявляють приватні підприємці, бізнесмени, фермери – 72% визнають себе цілком спроможними та ще 16% відчувають себе спроможними, але потребують поглиблення знань (табл. 1).

Готовність до бізнесу самозайнятих та найманих працівників приватного сектору зрозуміла – їх основна трудова діяльність значно наближена до середовища і умов підприємництва. Рівень готовності працівників державного сектору нижчий, при цьому ці респонденти найчастіше за інші категорії працюючого населення вказують, що їх утримує від підприємництва відсутність власної ідеї, труднощі реєстрації та недосконалість законодавства.

Таблиця 1

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи відчуваєте Ви себе спроможним займатися підприємницькою діяльністю?»

(економічно активне населення, за видом зайнятості, %)

Відповіді респондентів	Наймани працівники державного сектору	Наймани працівники приватних підприємств	Приватні підприємці, бізнесмени, фермери	Самозайняті (самостійно визначають місце та час роботи)
Вважаю себе не спроможним займатися підприємницькою діяльністю	45	34	10	20
В цілому відчуваю себе спроможним, але потребую поглиблення знань та набуття навичок у цій сфері	27	30	16	34
Так, відчуваю себе цілком спроможним	18	25	72	38
<i>Важко відповісти</i>	10	11	2	8

Спроможність займатися підприємництвом пов'язана й з наявністю роботи (на час опитування). У двох групах економічно активного населення спостерігається 10-відсоткова різниця: серед працюючих осіб визнали себе здатними до бізнесу 56%, серед безробітних – 46% (сума відповідей респондентів «Так, відчуваю себе цілком спроможним займатися підприємницькою діяльністю» та «В цілому відчуваю себе спроможним, але потребую поглиблення знань та набуття навичок у цій сфері»). Безробітні особи зазначили три головні причини утримання від започаткування власного бізнесу: відсутність плідної власної ідеї, нестача необхідних знань і навичок, брак стартового капіталу. Очевидно, певна частка безробітних могла б долучитися до підприємництва за умов удосконалення чинної системи перепідготовки та виплат на започаткування власної справи. Безробітне населення більш чітко поділяється на дві протилежні групи: 42% відчувають себе не спроможними до підприємництва (найбільше значення серед економічно активного населення), а 46% – спроможними (табл. 2). Те, що 12% з числа безробітного населення зазначили, що їм «важко відповісти» на поставлене запитання, свідчить про низький рівень обізнаності щодо можливостей підприємницької діяльності та потребує соціально-трудового патронажу з боку Державної служби зайнятості.

Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи відчуваєте Ви себе спроможним займатися підприємницькою діяльністю?»

(економічно активне населення, за соціально-трудовим статусом, %)

Відповіді респондентів	Керівники підприємств, установ, організацій та їх підрозділів	Спеціалісти	Працівники сільського господарства та промисловості	Безробітні
Вважаю себе не спроможним займатися підприємницькою діяльністю	17	20	19	42
В цілому відчуваю себе спроможним, але потребую поглиблення знань та набуття навичок у цій сфері	28	29	29	26
Так, відчуваю себе цілком спроможним	48	41	42	20
<i>Важко відповісти</i>	7	10	10	12

Складний етап формування ринкових відносин та певні ризики кризи потребують більш детального аналізу мотивації підприємницької діяльності, а також оцінки змін у ставленні населення до підприємницької діяльності. Загальновідомо, що кожний вид

Таблиця 3

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що, на Вашу думку, найчастіше спонукає підприємців займатися підприємницькою діяльністю?»

(економічно активне населення, за соціально-трудовим статусом, %)

(Сума відповідей більше 100 %, тому що респондент міг обрати декілька варіантів відповіді)

Мотиви підприємницької діяльності	Керівники підприємств, установ, організацій та їх підрозділів	Спеціалісти	Працівники сільського господарства та промисловості	Безробітні
Прагнення до забезпечення високого рівня власного добробуту	84	77	75	72
Прагнення до самостійності та незалежності в діях	43	41	35	36
Безробіття, неможливість працювати за колишнім місцем роботи	19	37	43	39
Прагнення мати пристойний імідж, соціальний статус у суспільстві	24	26	19	27
Потреба в реалізації своїх здібностей	29	26	20	14
Це властивість характеру, потяг душі	19	22	15	4
Прагнення до легкої праці, що дає значні та швидкі результати	13	15	24	18
Потреба зробити кар'єру	11	15	15	13
Інтерес до економічної творчості, інноваційної діяльності, новинок	19	15	11	10
Прагнення влади	3	8	10	9
Прагнення принести користь суспільству	4	2	4	3

трудої діяльності отримує певну оцінку з боку суспільства, а визначальними мотивами професійної діяльності є прагнення заробити більше грошей, можливість професійного зростання і потреба кар'єрного просування. Серед усіх категорій економічно активного населення домінує мотив матеріального статку, тобто забезпечення високого рівня власного добробуту. На важливість цього мотиву вказали 72% безробітних (найнижчий ранг) та 84% керівників підприємств, установ, організацій та їх підрозділів (найвище значення) (табл. 3).

За видом трудової діяльності значимість мотиву забезпечення високого рівня власного добробуту коливається від 60% у самозайнятих до 79% у підприємців (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Що, на Вашу думку, найчастіше спонукає підприємців займатися підприємницькою діяльністю?»

(економічно активне населення, за видом зайнятості, %)

(Сума відповідей більше 100 %, тому що респондент міг обрати декілька варіантів відповіді)

Мотиви підприємницької діяльності	Наймані працівники підприємств державного сектору	Наймані працівники приватних підприємств	Приватні підприємці, бізнесмени, фермери	Самозайняті (самостійно визначають місце та час роботи)
Прагнення до забезпечення високого рівня власного добробуту	77	78	79	60
Прагнення до самостійності та незалежності в діях	40	39	48	38
Безробіття, неможливість працювати за колишнім місцем роботи	37	36	24	36
Прагнення мати пристойний імідж, соціальний статус у суспільстві	26	22	34	26
Потреба в реалізації своїх здібностей	23	21	33	28
Це властивість характеру, потяг душі	18	19	23	26
Прагнення до легкої праці, що дає значні та швидкі результати	17	16	9	11
Потреба зробити кар'єру	16	14	15	12
Інтерес до економічної творчості, інноваційної діяльності, новинок	13	14	16	16
Прагнення влади	8	10	7	8
Прагнення принести користь суспільству	4	1	6	-

Друге місце в ієрархії мотивації підприємницької діяльності зайняв стимул, що пов'язаний з намаганням до самостійності та незалежності в діях. На це вказали як керівники підприємств, установ, організацій та підприємці, так і спеціалісти, наймані працівники підприємств державного сектору, наймані працівники приватних підприємств та самозайняті. Проте працівники сільськогосподарства та промисловості, а також безробітні на друге місце вивели такий чинник спонуки до підприємництва, як безробіття і неможливість працювати за колишнім місцем роботи. Таким чином, безробітні та працівники сільськогосподарства і промисловості пов'язують процес переходу до підприємництва не з можливостями самореалізації, а з безвихідністю життя та загрозою втрати роботи. Цей факт потребує освітніх впливів на формування ринкових економічних стимулів щодо вибору індивідом трудових підприємницьких стратегій.

Підприємці, бізнесмени та фермери найчастіше за інші категорії економічно активного населення пов'язують стимули щодо підприємницької діяльності з такими мотивами, як прагнення мати пристойний імідж, соціальний статус у суспільстві та потреба в реалізації власних здібностей. Економічна свідомість підприємців визначається не тільки макросоціальними параметрами, але й мікросоціальними особливостями, які включають їх особистісні якості, економічні уявлення, переконання та цінності. У даному разі в підприємців превалує ринковий тип економічної свідомості, який передбачає високий ступінь економічної активності з боку особистості, розуміння нею того, що ринок пропонує можливості для підвищення добробуту відповідно до вкладених зусиль, знань, умінь, наявних компетенцій. Думки щодо пріоритетів мотивації підприємницької діяльності залежать також від галузі економіки, де працює людина. Наприклад, працівники фінансової сфери, порівняно з працівниками інших галузей, найчастіше вважають, що людей спонукає до підприємництва прагнення до самостійності та незалежності в діях (52%) та потреба в реалізації своїх здібностей (29%), працівники торгівлі частіше вказують на прагнення мати пристойний імідж і соціальний статус у суспільстві (39%) та потребу зробити кар'єру (19%), а працівники сфери будівництва, відносно працівників інших галузей, частіше звертають увагу на такий мотив, як інтерес до економічної творчості, інноваційної діяльності та новинок (22%).

Дані моніторингу Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка та Центру «Соціальний моніторинг» протягом 1999–2006 рр. свідчать, що в суспільстві поступово зростає імідж та соціальний статус підприємця, привабливість підприємницької діяльності, а також самооцінка населенням спроможності займатися такою діяльністю. Проте, зберігаються, й навіть загострюються, негативні оцінки населенням щодо перспектив розвитку підприємництва в Україні. Так за даними опитування 2006 р., майже всі категорії економічно активного населення значною мірою негативно оцінюють перспективи розвитку підприємництва в Україні (табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви оцінюєте перспективи розвитку підприємництва в Україні?»

(економічно активне населення, за соціально-трудохим статусом, %)

Обрана оцінка перспектив	Керівники підприємств, установ, організацій та їх підрозділів	Спеціалісти	Працівники сільського господарства та промисловості	Безробітні
Найбільшою мірою підприємництво буде розвиватися в тіньовій сфері	41	36	36	34
Лише у віддаленій перспективі підприємництво в Україні набуде цивілізованих форм, буде бурхливо розвиватися	28	31	30	27
За нинішньої державної політики підприємництво реальних перспектив не має	19	16	14	12
У підприємництва в Україні ніяких перспектив розвитку немає і не може бути	2	8	8	9
Ваша особлива думка	4	2	1	-
<i>Важко відповісти</i>	6	7	11	18

Сучасний стан економіки, несприятливі умови для розвитку малого та середнього підприємництва в Україні сприяють укоріненню у свідомості негативних уявлень, ціннісних орієнтацій та моделей поведінки, які сприймаються як норма і негативно впливають на активізацію підприємницької діяльності працездатного населення. Так, 9% безробітних, 8% працівників сільського господарства та промисловості, а також 8% спеціалістів погоджуються з твердженням, що в підприємництва в Україні ніяких перспектив розвитку немає і не може бути. Ще 12% безробітних, 14% працівників сільського господарства та промисловості і 16% спеціалістів поділяють думку, що за нинішньої державної політики підприємництво реальних перспектив не має.

Оцінка перспектив розвитку підприємництва в Україні за соціально-трудохим статусом населення свідчить, що найбільш оптимістично в цьому питанні налаштовані самі підприємці, тобто ті, хто на час опитування визнали себе підприємцями і керівники різного рівня. Хоча і підприємці (51%), і керівники підприємств, установ, організацій та їх підрозділів (41%) частіше за інші категорії працюючих стверджують, що найбільшою мірою підприємництво буде розвиватися в тіньовій сфері (див. табл. 5, 6).

Результати багатьох досліджень свідчать, що в сучасному українському суспільстві існує значний тиск на діяльність малих і середніх підприємств з боку різних державних і недержавних інституцій: контрольно-наглядових органів, державних чиновників, злочинців, рекету тощо. Існуюча податкова політика не сприяє офіційній реєстрації фірм, підприємств малого та середнього бізнесу, тому значна частка з них працюють на неофіційних, напівофіційних або взагалі тіньових засадах.

Окреслено коло інституціональних бар'єрів, що гальмують розвиток бізнесу і

Таблиця 6

Розподіл відповідей респондентів на запитання «Як Ви оцінюєте перспективи розвитку підприємництва в Україні?»

(економічно активне населення, за видом зайнятості, %)

Обрана оцінка перспектив	Наймані працівники підприємств державного сектору	Наймані працівники приватних підприємств	Приватні підприємці, бізнесмени, фермери	Самозайняті (самостійно визначають місце та час роботи)
Найбільшою мірою підприємництво буде розвиватися в тіньовій сфері	36	37	51	30
Лише у віддаленій перспективі підприємництво в Україні набуде цивілізованих форм, буде бурхливо розвиватися	31	31	24	40
За нинішньої державної політики підприємництво реальних перспектив не має	15	15	11	6
У підприємництва в Україні ніяких перспектив розвитку немає і не може бути	7	8	5	12
Ваша особлива думка	1	2	6	-
<i>Важко відповісти</i>	<i>10</i>	<i>7</i>	<i>3</i>	<i>12</i>

підприємницької активності в сучасних економічних умовах. Зокрема, до них віднесено: недосконалу дозвільну систему; високе податкове навантаження і здійснення контрольно-перевірочної діяльності; слабе інформаційне забезпечення; ускладнений доступ малого бізнесу до фінансових ресурсів; слабо розвинуту мережу консультативних і навчальних послуг; низький рівень впровадження інновацій; недостатній рівень ресурсного забезпечення [8, с. 106].

За результатами іншого дослідження найпроблемнішими факторами негативної оцінки якості національного бізнес-середовища в Україні називаються: податкове регулювання, корупція, рівень оподаткування, доступ до фінансів, політична нестабільність, кримінал і грабіжництво, неадекватна інфраструктура, інфляція, неадекватно кваліфіковані трудові ресурси, низька виробнича етика, обмеження трудового законодавства та регулювання грошового обігу [9, с. 420].

За підсумками проведеного кроскультурного аналізу нормативної саморегуляції та соціальної ефективності підприємництва у масовій свідомості двадцяти чотирьох європейських націй виявлено реальне місце соціальних норм українців у європейській цивілізації. Встановлено, що для українців з-поміж усіх націй, які брали участь у дослідженні, найбільшою мірою притаманна оцінка неможливості чесним та соціально ефективним шляхом вести підприємницьку діяльність [10, с. 54].

Висновки, пропозиції. Викладені аргументи дають підстави зробити висновок, що за сучасних умов розвиток підприємництва в Україні більшою мірою стримується інституціональними чинниками, регуляторною політикою, аніж масовою свідомістю та особистісним фактором підприємництва.

Таким чином, процеси формування і реалізації державної економічної політики, особливо в умовах зростання фінансово-економічної кризи та різкого збільшення рівня безробіття, значною мірою мають орієнтуватися на створення оптимальної системи підтримки розвитку малого та середнього підприємництва. Та обставина, що 45% найманих працівників підприємств державного сектору, 55% найманих працівників приватних підприємств, 46% безробітних виявляють певний рівень готовності до підприємництва (моніторинг 2006 р. – сума відповідей респондентів «Так, відчуваю себе цілком спроможним займатися підприємницькою діяльністю» і «В цілому відчуваю себе спроможним, але потребую поглиблення знань та набуття навичок у цій сфері»), припускає за прийнятних умов для розвитку підприємництва обрання працездатним населенням такого типу трудової економічної поведінки і свідчить про існування в українському суспільстві значного резерву нереалізованої підприємницької активності. Очевидно, що удосконалення державної політики у сфері малого підприємництва може вивільнити поки що латентний, але вельми суттєвий ресурс економічного зростання, а в умовах кризи – нівелювати процеси збільшення безробіття.

Зазначені вище тенденції зростання потенційної готовності населення до підприємництва, соціальної активності в досягненні більш високої результативності своєї праці шляхом продуктивної діяльності в підприємстві потребують певних інституціональних перетворень у сфері регуляторної політики держави, освіти населення, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Інституціональна структура підтримки малого та середнього підприємництва потребує загальної оптимізації та розвитку відповідної законодавчо-правової бази, концентрації зусиль та ресурсного забезпечення вже існуючих інституцій, удосконалення національної системи реєстрації суб'єктів малого бізнесу України. Нагальним стає питання створення системи моніторингу реалізації державних, регіональних та галузевих програм підтримки підприємництва. Розроблені заходи мають надати усім, хто бажає й вважає себе спроможним, можливість реально долучитися до лав підприємців.

З метою мінімізації негативних наслідків кризи української економіки, формування сприятливого інституціонального середовища для розвитку підприємництва як важливого чинника протидії процесам зростання безробіття та забезпечення гідного рівня життя працездатного населення необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу у сфері підприємницької діяльності (можливо, слід принаймні тимчасово на 2009–2010 рр. суттєво спростити процедури започаткування та ведення бізнесу);

- для суб'єктів малого підприємництва прийняти законодавчу норму укладання довгострокових договорів оренди державного і комунального майна строком не менш ніж на 5 років;

- прискорити завершення запровадження принципу «єдиного вікна» при здійсненні державної реєстрації суб'єктів господарювання та постановки їх на облік у відповідних органах, упорядкувати систему та мінімізувати витрати підприємців при видачі документів дозвільного характеру;

- запровадити механізм піднесення в суспільстві ролі малого підприємництва

як важливого фактора формування середнього класу, розробити заходи для реалізації наявної зростаючої мотивації населення щодо підприємницької діяльності;

– активізувати програми підтримки підприємництва та відшкодування відсотків за кредитами.

Заслуговує на увагу досвід інших країн у пошуку шляхів підтримки малого бізнесу в умовах розгортання фінансової кризи. Наприклад, загальноросійська громадська організація малого та середнього підприємництва «ОПОРА России» закликає до необхідності термінової підтримки бізнесу в умовах світової фінансової кризи через податкові послаблення та скорочення ставок орендної платні за держприміщення як мінімум на 50%. Зазначається, що за сучасних умов у малого бізнесу відчувається нестача коштів «зادля повного та своєчасного виконання зобов'язань по сплаті податків з причин, що не залежать від нього (у зв'язку з діями банків, контрагентів тощо)». У зв'язку із цим для платників спеціальних податкових режимів (спрощена система оподаткування, єдиний податок на дохід та єдиний сільгосподаток) пропонується ввести на певний період безвідсоткову розстрочку податкових платежів та ввести податкові канікули (крім соціальних страхових внесків). За цих умов прогнозовано падіння доходів бюджету може сягати значних сум, але, на думку експертів, якщо малий бізнес почне закриватися, бюджет може втратити більше – на скороченні податкових платежів та виплатах допомог по безробіттю [11]. Цілком доцільними аналогічні заходи були б і для малого бізнесу в Україні. В умовах, коли скорочуються робочі місця і зростає рівень безробіття, малий бізнес потребує гарантованої опіки з боку держави як у забезпеченні доступу суб'єктів малого підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів, так і у вирішенні питань зниження податкового навантаження, спрощення дозвільних процедур, правил ліцензування, сертифікації, інших норм технічного регулювання. Вельми актуальним постає питання термінового прийняття Закону України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва».

---

1. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Про стан дотримання конституційних гарантій трудових прав громадян» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=892-17&p=1233564437898756>>.

2. Адапционные стратегии населения / под ред. д. э. н. Е. М. Авраамовой. – Санкт-Петербург, 2004. – 196 с.

3. Дибя М., Економічна політика держави як механізм узгодження суспільних інтересів / М. Дибя, О. Комяков // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 92–95.

4. Інституційні засади формування економічної системи України : теорія і практика / за ред. З. Вагаманюка. – Львів : «Новий світ – 2000», 2005 – 648 с.

5. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт – К. : Основи, 2000. – 198 с.

6. Іващенко О. Новий інституціоналізм в економічній соціології : теоретичні підвалини дослідницьких можливостей / О. Іващенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2003. – № 1. – С. 60–70.

7. Матвеев С. О., Економічна соціологія / С. О. Матвеев, Л. І. Лясота – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – 184 с.